

MENÂKİBÜ'L-KUDSİYYE

(منابع القدسية)

Elvan Çelebi'nin
(ö. 760/1358-59'dan sonra)
ceddi Baba İlyas ve soyu ile
Babâî ayaklanmasına
dair menkıbevi eseri.

Tam adı *Menâkıbü'l-kudsiyye fî menâsibi'l-ünsiyye* olup varlığı Oruç Bey'in *Tevârîh-i Âl-i Osmân*'ı, Taşköprizâde'nin *eş-Şekâ'iku'n-nu'mâniyye*'si ve Âfî Mustafa Efendi'nin *Künhü'l-ahbâr*'ı gibi Osmanlı tarihi kaynakları vasıtasıyla bilinmekteydi. 1957 yılında Necati Elgin tarafından Karaman'da bulunup Konya Müzesi için satın alındıktan sonra Mehmet Önder önce nüshanın mevcudiyetini duyurmuş (*Vatan Gazetesi*, 27 Ağustos 1957), ardından bir makaleyle eseri ilim âlemine tanıtmıştır (bk. bibl.).

Bilinen tek nüshası Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan (nr. 4937) *Menâkıbü'l-kudsiyye* 118 varak olup baş kısmında varak adedi tesbit edilemeyen eksiklikler vardır. Yine anlatımda yer yer kopuklukların olması arada da bazı sayfaların düştüğünü göstermektedir. Ayrıca baştan 2^a-3^a ve sondan 117^a-b sayfa-ları, imlâsından ve yazısından anlaşıldığı üzere sonraki bir tarihte eserin yazıldığı devrin diline ve imlâsına vâkıf olmayan bir kişi tarafından eklenmiştir. Mehmet Önder, eser hakkındaki makalesinde (*WZKM*, LV [1959], s. 85) bu yazmanın Elvan Çelebi'nin elinden çıkmış bir nüsha olduğunu söylemişse de yazmadaki bazı ipuçları bunun müellif nüshası olamayacağını göstermektedir (Elvan Çelebi, neşredenlerin girişi, s. XXXVI-XXXVII).

Menâkıbü'l-kudsiyye aruzun hafif bahrinde (feilâtün mefâilün feilün) ve mesnevi tarzında yazılmış olup yer yer terciibend, kaside ve gazel nazım şeklinde parçalara ve 11'li hece ölçüsüyle yazılmış bir dördüğe rastlanır (beyit nr. 1329 →). Bu nazım şekilleri daha ziyade tarikat büyükleri için olan methiyelerde kullanılmıştır.

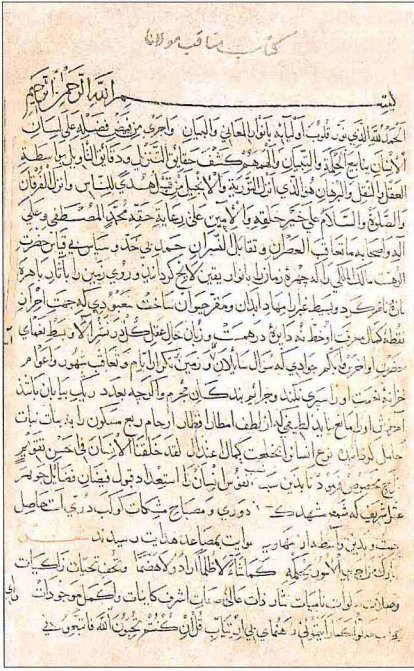
Elvan Çelebi 760 (1358-59) yılında kaleme aldığı *Menâkıbü'l-kudsiyye*'de, Anadolu Selçukluları devrinde Orta ve Güneydoğu Anadolu'da Baba İlyas'a bağlı Türkmen topluluklarının çıkardığı isyanı, bu harekette yer alan kişilerle bunların etrafında oluşan hadiseleri menkıbe unsurlarıyla süsleyerek anlatmaktadır (*DİA*, IV, 373-374). Eser dil özellikleri kadar ta-

rihi bir kaynak olarak da önemlidir. Elvan Çelebi'nin, isyana karışan büyük dedesi Baba İlyas'ı ve soyunu müdafaa amacı güttüğü intibahı uyandıran anlatımının eserin tarafsızlığına bir dereceye kadar gölge düşürmüş olması bu gerçeği değiştirmez. *Menâkıbü'l-kudsiyye* ayrıca XIII-XIV. yüzyıllarda Anadolu'daki Türkmen topluluklarının Müslümanlık anlayışlarını yansıtmaları ve o dönemdeki İslâm akidesine girmiş olan İslâm öncesi inançların kalıntıların göstermesi bakımından da büyük öneme sahiptir (Ocak, TD, sy. 32 [1979], s. 89-102). Kitabın sonunda Âşık Paşa ve halifeleri hakkındaki bölümde verilen bilgiler, Vefâiyye tarikatının hiçbir kaynaktan zikredilmeyen birçok önemli şahsiyetini ortaya çıkarmaktadır.

Elvan Çelebi'nin, eserini kaleme alırken büyük ölçüde dedesi Muhlis Paşa ile babası Âşık Paşa'dan ve her ikisinin çevresindekilerden gelen sözlü rivayetlerle günümüze ulaşmamış bazı menkıbevi eserlerden yararlandığı söylenebilir. Yine Muhlis Paşa'nın ağzından halifesi Şeyh Osman'a söylediği sözlerle bakarak (Her birinün kemâl-i hikmetini / Cem' ü cem' eyledüm tamâmetini // Kamusını bir araya dirdüm / Her birin bir varak gibi dördüm [beyit numarası 1115-1116]) bazı yazılı kaynakları kullandığı da düşünülebilir.

Menâkıbü'l-kudsiyye tarihî eserlere kaynaklık etmesi bakımından da önemlidir. Oruç Bey ve Taşköprizâde, Baba İlyas ile Muhlis Paşa konusunda verdikleri bilgileri ona dayanarak naklediler. Âşıkpaşazâde ismen zikretmemekle birlikte *Menâkıbü'l-kudsiyye*'den yararlanmış, Elvan Çelebi'nin anlattığı bazı olaylar da Hacı Bektâş-ı Velî'nin *Menakıbnâme*'sinde farklı şahıs isimleriyle yer almıştır.

Eser gerek tek nüsha oluşu ve bu nüshanın problemler ihtiva etmesi, gerekse bahsettiği tarihî şahsiyetlerin teşhisi ve yer isimlerinin doğru tesbitindeki güçlükler sebebiyle ilim âlemine tanıtılmasının üzerinden oldukça uzun bir zaman geçtikten sonra yayımlanabilmiştir (bk. bibl.). Bu yayının 1995 yılında bazı değişikliklerle yapılan ikinci baskısının ardından Mertol Tulum söz konusu neşirle ilgili olarak birkaç makale yazmış, eleştirilerine nâşirler tarafından bir makaleyle cevap verilmesi üzerine ("Öğretirken Öğrenmek: Sayın M. Tulum'un Tenkidine Cevabımız", *İlmî Araştırmalar*, sy. 3 [İstanbul 1996], s. 123-182) bu makaleleriyle birlikte eserin metnini ve tıpkıbasımını yayımlamıştır

Menâkıbü'l-Ârifin'in ilk sayfası (Süleymaniye Ktp., Serez, nr. 1794)

vâkıbü'l-Menâkıb, Derviş Mahmud Mesnevihan *Tercüme-i Sevâkıb* adıyla Türkçe'ye çevirmiştir.

Menâkıbü'l-Ârifin, Clément Huart tarafından *Les saints des derviches tourneurs* adıyla iki cilt halinde Fransızca'ya (Paris 1918-1922), James William Redhouse tarafından bir kısmı İngilizce'ye çevrilmiş ve mütercimnin *Meşnevi* tercümesinin baş tarafına eklenmiştir (London 1881).

BİBLİYOGRAFYA :

Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri*, I, s. XIII-XCVIII; Storey, *Persian Literature*, I/II, s. 937-939; Sa-fâ, *Edebiyyât*, III/2, s. 1284-1285; Aydın Taneri, "Türkiye Selçuklularının Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Âriflerin Menkıbeleri: Eflaki ve Eseri Hakkında", *İran Şehinşahlığı'nın 2500. Kuruluş Yıldönümüne Armağan*, İstanbul 1971, s. 413-464; a.mlf., *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, Konya 1977; Cl. Huart, "De la valeur historique mémoires des derviches tourneurs", *JA*, XIX (1922), s. 308-317; H. Ritter, "Philologika, XI: Mavlânâ Çalâladîn Rûmî und sein Kreis", *Isl.*, XXVI (1942), s. 129-130; M. Fuad Köprülü, "Anadolu Selçukluları Tarihinin Yerli Kaynakları", *TTK Belleten*, VII/26 (1943), s. 422-423; Tahsin Yazıcı, "Manâkıb al-Ârifin'in Sanat Tarihi Bakımından Değeri", *TTK Belleten*, XXXVI/143 (1972), s. 385-387.

TAHSİN YAZICI

(*Tarihî Metin Çalışmalarında Usul: Menâkübü'l-Kudsiyye Üzerinde Bir Deneme*, İstanbul 2000). Ümit Tokatlı da eser üzerinde bir doktora çalışması yapmıştır (*Elvan Çelebi'nin Menâkıbnâmesi-Metin-İndeks-Gramer*, 1984, İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü).

BİBLİYOGRAFYA :

Elvan Çelebi, *Menâkübü'l-kudsiyye* (nşr. İsmail E. Erünsal – A. Yaşar Ocak), İstanbul 1984, ayrıca bk. neşredenlerin girişi, s. XIX-LXXVII; Gölpinarlı, *Katalog*, III, 417-420; Ahmet Yaşar Ocak, *XIII. Yüzyılda Anadolu'da Baba Resûl (Babaîler) İsyanı ve Anadolu'nun İslâmlaşması Tarihindeki Yeri*, İstanbul 1980, s. 153-154, 159-160 (*Babaîler İsyanı, Aleviliğin Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu'da İslâm-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü* adıyla genişletilmiş ikinci basım, İstanbul 1996, s. 7-8); a.mlf., "XIII. ve XIV. Yüzyıllar Anadolu Türk Tarihi Bakımından Önemli Bir Kaynak: Menâkıb'ul-Kudsiya fi Menâsib'il-Unsiya", *TD*, sy. 32 (1979), s. 89-102; a.mlf., "Babaîlik", *DLA*, IV, 373-374; a.mlf., "Elvan Çelebi", a.e., XI, 63-64; Mehmet Önder, "Eine Neuendeckte Quelle zur Geschichte der Seldschuken in Anatolien", *WZKM*, LV (1959), s. 83-87; a.mlf., "Elvan Çelebi'nin Menâkıbnâmesi Nasıl Bulundu", *TK*, sy. 296 (1985), s. 49-52; Sadettin Buluç, "Elvan Çelebi Menâkıbnâmesi", *TM*, XIX (1980), s. 1-6; Cl. Cahen, "A propos d'un article récent et Babâîs", *JA*, CCLXVIII (1980), s. 69-70; Ümit Tokatlı, "Elvan Çelebi'nin Eseri, (El)-Menâkıbü'l-Kudsiyye fi'l (l) -Menâsibi'l-Unsiyye", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 1, Kayseri 1987, s. 165-171; sy. 2 (1988), s. 259-268.

İSMAİL E. ERÜNSAL

MENÂMAT

(bk. RÜYA).

MENÂME

(المنامة)

Bahreyn'in başşehri.

Otuz beş adadan meydana gelen Bahreyn Devleti'nin en önemli liman şehri ve ticaret-finance merkezi olup ana ada Bahreyn'in kuzeydoğu kesimindedir. Bahreyn şeyhleri çok öncelerden beri Menâme'de oturmuş ve burayı merkez edinmişlerdir. Bugün Bahreyn Emîri Şeyh İsa b. Selmân el-Halîfe'nin sarayı Menâme'nin 20 km. kadar güneyinde bulunan Rifa'ulgarbî'dedir. 1960 yılında burası ile Menâme'nin arasına kurulan ve şeyhin ismine nispetle İsa Town denilen kesimde hükümet daireleri yer almaktadır.

Menâme'nin ne zaman kurulduğu bilinmemekte, ancak kurulduğu bölgedeki

ilk iskân izlerinin milâttan önce III. binyıla kadar gittiği görülmektedir (bk. BAHREYN). Şehrin modern çağdaki önemi 1932'de adada petrol bulunmasıyla başladı. Petrolün 1934 yılında işletmeye alınması ve özellikle kurulan rafinerinin Suudi Arabistan'dan borularla getirilen ham petrolü de işlemeye başlaması üzerine nüfus artışında gözle görülür bir yoğunluk ortaya çıktı. 15 Ağustos 1971 tarihinde bağımsız Bahreyn Devleti'nin kurulmasıyla birlikte Menâme resmen başşehir oldu. 1980 yılı sayımında nüfusu 122.000 civarında idi; 2001 sayımında bu rakam 153.395'e ulaştı. Bu artışta 1980'de açılan Gulf (Körfez) Üniversitesi de rol oynamıştır. Zira Türkiye'den de öğretim elemanlarının gittiği bu üniversite, şehri bölgenin önemli bir eğitim merkezi haline getirdi. 1984 yılında kurulan alüminyum eritme tesisleri gibi büyük sanayi yatırımları Menâme'ye çok sayıda yabancıncının gelmesine sebep oldu ve 1980'li yılların sonuna kadar mevcut yabancı sayısı üç misline çıktı. Sadece Avrupalı ve Amerikalılar'ın 5000'e ulaştığı şehirdeki komşu ülkelerden gelen işçilerin sayısı da arttı. Gerçek Bahreynli nüfusu daha çok merkezde oturan Sünnîler'le Cid, Hafs, Sitre, Senâbis, Dirâz gibi banliyölerde oturan ve Bihârne denilen Şiîler teşkil eder; yerli halk Şiîler ağırlıkta olmak üzere ticaretle uğraşır. Bunlardan başka Avâzir bölgesinde Bahreyn vatandaşlığına geçmiş Fars kökenli Şiîler oturmakta ve ticarî hayat-taki etkinlikleriyle övünmektedir.

Şehir, 1988'de şiddetlenen Lübnan iç savaşı sırasında Beyrut'tan kaçan finans çevrelerinin yerleşmesiyle Ortadoğu'da uluslararası sermayenin toplandığı en önemli finans merkezi haline geldi. Bugün Menâme'de 100'ü aşkın yabancı banka şubesinin yanında İslâm bankacılığı da serbest bir gelişme göstermektedir. Bahreyn İslâm Bankası, Faysal İslâm Bankası ve al-Baraka İslâm Yatırım Bankası, özellikle kısa dönemli ve ticarete dayalı mal kredilendirmesinde çok aktif bir bankacılık örneği sergilemektedir. Uluslararası bankacılığın yerleşmesinin ardından 1989'da Bahreyn borsasının açılmasıyla Menâme bölgedeki en aktif borsacılık işlemlerinin yürütüldüğü merkez oldu. 1994 sonlarında Uman şirketleri Bahreyn borsasına girdi. İki yıl geçmeden Ürdün şirketlerinin girmesiyle Menâme'nin ticarî yoğunluğu artarken bundan şehirdeki sosyal hayat da etkilendi. Bunlara paralel biçimde Bahreyn hükûmetinin yabancı sermaye yatırımlarını düşük vergiler

yolu ile çekmeye çalışması Menâme'nin uluslararası ticaret merkezi olma sürecini hızlandırdı. Öte yandan 1986'da açılan ve Menâme ile Suudi Arabistan kıyılarını birbirine bağlayan 22 kilometrelik Kral Fehd Köprüsü Menâme'de yaşayan yabancı nüfusu ikiye katladı. Suudi Arabistan'daki yabancı görevlilerle tüccarlar ve sanayiciler sosyal yaşamın kendilerine daha uygun olması dolayısıyla ikamet için Menâme'yi tercih ettiler; bu durum, şehirde iş merkezlerinin çoğalmasını, yeni modern otellerin ve sosyal aktivite merkezlerinin açılması neticesini doğurdu. Menâme'nin eski limanı Bâbülbahreyn'e ek olarak kurulan Mînâselmân Limanı bugün transit mallar için bir serbest liman durumundadır. Buradaki modern kızaklarda 1000 tona kadar olan gemilerin onarımı yapılabilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

M. Izzard, *The Gulf: Arabia's Western Approaches*, London 1979, s. 95-97, 98; *The Middle East and North Africa*, London 1997, s. 316-335; Halil İbrâhim el-Fezi, "el-Menâme", *el-Fayşal*, sy. 34, Riyad 1980, s. 35-47; R. M. Burrell, "al-Manâma", *EP* (İng.), VI, 357-358; X. de Planhol, "Bahrain", *Etr.*, III, 506-508.

MUSTAFA L. BİLGE

el-MENÂR

(المنار)

Kahire'de

1898-1940 yılları arasında

yayımlanan kültürel ve siyasal dergi.

İlk sayısı 17 Mart 1898'de sekiz sayfa ve haftalık olarak çıkan *el-Menâr* bir yıl devam ettikten sonra aylık dergiye dönüştü. İlk sayısından itibaren benimsenen prensipler şu şekilde açıklandı: Hiçbir grubun taraftarı olmamak; *el-Menâr*'a saldıran herhangi bir gazeteye cevap vermemek, tanınmış kimselerin fikirlerine hizmet etmemek. Derginin amaçları da toplumsal, dinî ve ekonomik reformları (ıslahat) yaygınlaştırma, İslâm'ın dinî bir sistem olarak mevcut şartlarla çatışmadığını ispatlama şeklinde ortaya konmuştu. *el-Menâr*'ın diğer bir kuruluş amacı da Cemâleddîn-i Efgânî ve Muhammed Abduh'un çıkardığı *el-'Urvetü'l-vüşkâ* adlı derginin metodunu sürdürmek, özellikle bu yayım organının gayretlerini devam ettirmekti. Bunlar İslâm'a girmiş bâtil inançları ve hurafeleri ortadan kaldırmak, mezhep taassubunu, evliya hakkındaki yanlış inançları, tarikatlar yoluyla gelen bid'atları yok etmek, değişik gruplar arasında hoşgörüyle geliştirmek, hal-